

Et Par Bidrag til Kerteminde Bys Historie og Topografi.

Ved Politimester V. Woll, Kerteminde.

I.

I Landsarkivet i Odense findes i en Pakke »Breve vedrørende Kerteminde 1789—1808« (Odense Amts Arkivalier) den nedenfor gengivne Indberetning fra Byfoged Bendz om Kerteminde Tilstand i 1789. Originalens Retskrivning er bibeholdt, men Tegnsætningen — for at lette Forstaaelsen — bragt nogenlunde i Overensstemmelse med Nutidens. Dokumentet lyder saaledes:

Underdanigst Pro-Memoria.

Paa Deres Høy Velbaarenheds Pro-Memoria af 27de passato meldes udj Underdanigst Giensvar:

1. Angaaende de Elligerede Mænd:

a. Her i Byen er Sex Elligerede Mænd, nemlig:

- Handelsmand Petter Clausen,¹⁾
- Handelsmand Søren Eskildsen,²⁾
- Handelsmand Johan Otto Möhl,³⁾
- Skipper Hans Mathiesen,⁴⁾
- Skoemager Hans Bom,⁵⁾
- Skoemager Morten Clausen.⁶⁾

b. De ere blevne Udnævnt af mig med de fleeste af Borgerkabets foreviidende og deres forestilling.

¹⁾ Ejede og beboede en Gaard i Præstegade med et 11 Fag langt Forhus paa 2 Etager (den Del af nuværende Nr. 5, hvor Firmaet Elias B. Muus' Butiksforretning er) fra 1755.

²⁾ Søren Eskildsen (Graae) ejede og beboede nuværende Langegade 3.

³⁾ Ejede og beboede den Gaard paa Langegade, der senere efter Købmand og Brændevinsbrænder Jens Balsløv Trolle (Ejer fra 1824 til 1872) kaldtes Trollegaarden og forsvandt ved Trollegadens Gennemførelse.

⁴⁾ Fik 11. April 1789 Skøde paa nuværende Nr. 19 paa Langegade.

⁵⁾ Ejede nuværende Nr. 13 paa Vestergade ifølge Skøde, thinglæst 24. December 1759.

⁶⁾ Morten Clausen ejede nuværende Nr. 3 og 5 paa Vestergade og de syd derfor liggende Smaahuse i Sønderstræde (som da var forenede til én Ejendom) ifølge Skøde, thinglæst 22. Juni 1783.

- c. De har ingen Anden Almindelig Instrux, end at de skal paaagte, hvad til Byens og meenige Borgerskabs tarv og bedste kan tiene og samme for mig Andrage.
- d. Hverken Loven eller forordningerne taler noget om Elligerede Mænd i Kiøbstæderne i Almindelighed, og der er ingen særdeles Reskript eller Cancelje Brev, hvorefter de er udnævnt her i Byen, men maae være efter en ældgammel skick, Og Anleediget af Lovens 3^{die} Bogs 5 Cap. 1 Art., som befaler, at nogle Borgere skal overvære Kjømmer Regnskabets Revision; disse er efterhaanden bleven brugt i fleere forretninger paa heele Borgerskabets Vegne for at spare deres samling, indtil de i alle tilfælde er blevene fornødne og anseet som Borgerskabets Repræsentanter; her har forhen været 8 Elligerede Mænd, men efter den forige Stiftsbefalingsmands Resolution af 4 May 1776 er her nu kun Sex.

2. Angaaende Indvaanerne:

- a. Her er Elleve Kiøbmænd og Handlende, hvoraf trende holder Kramboe, deres øvrige Handel bestaaer i at kjøbe Korn om efteraaret, føre det til Norge med deres 8te smaa fahrtøyer, og føre tømmer, Kull, Jern og tiære tilbage; disse handlende er tillige Brændeviins-Brændere; Sex af dem har angivet deres formue over 4000 ^{rdr}, men Resten er fattige, Og veed jeg ingen bedre u-veie til Byens Ophjelpelse, en[d] extra skattens Ophævelse, en frie Handel, og Banco Sedlernes indløsning med Landets Goede sølv Myndt, der ventelig ligger i Banquen.
- b. Her i Byen er følgende Haandværker:
- 10 skoemagere, 4 skrædere, 1 feldbereeder, 2 muurmestere, 3 Handskemagere, 3 Bødkere, 5 Snedkere, 1 Sadelmager, en Glarmester, 2 Drejere, 1 Bager, 1 Tømmermand, 1 Guldsmeed, 1 Grovsmeed, 1 Kleinsmeed, 2 slagtere, 3 Møllere, 1 Hattemager, 1 Reebslager og 1 Parükemager, i Alt 43 Haandværksmænd, hvoraf de fiire er Uden Gield og kand betale deres skatter; Resten er staadere, som kunde hielpes endeel ved mit forslag i forige Post, naar tillige Landsbye Haandværks folk blev afskaffede, thi da de icke har nær saamange Byrder som Kiøbstædmanden, kand de selge deres Arbeide lettere, og saaledes tager de Næringen fra dem.

- c. Foruden bemelte 11 Handlende og 43 Haandverks Mænd er her endnu 6 Skippere, som fører Byens fahrtøyer, og 6 Baadførere, som har hver sin Beltz Baad, hvormed de om sommeren gaaer paa fragt, imellem provintzerne, og om Efter Aaret gaaer paa bælt Silde fangst; disse 12 Borgere er ogsaa staaedere, men sammenlagt med de øvrige udgjør 66 Borgere. Af den øvrige Deel af Indvaanerne er den meeste Del enroullerede Matroser, Gamle og syge Søde folk, som nærer sig med at fiske med Garn og Kroge.
- d. Her er ingen fabriqve eller Anden indretning, hvorved de fattige kand fortiene noget, og der er ei heller nogen her i Byen, som har Raad og Leilighed til at begynde samme, men der er fra forige tiider Legeret til fattige og Huus Arme ongefæhr 900 rdr, hvoraf Renten tilligemed de halve tavlepenge, og hvad der ellers ved kiøb og salg, smaae bøder og deslige kand indløbe, fattig-Cassen til Indtægt, uddeles visse tiider om Aaret, men da samme er utilstrækkelig, gaaer endeel omkring paa landet at betle, og det er icke muelig at hævme, Uden ved en indretning for heele landet paa een tiid.

3. Angaaende Byens Rettigheder og Herligheder.

- a. Byen i Almindelighed har følgende frie Kiøbstæd Jorder, som ingen Matrikul-skatt svare:

1. Giedskous Mark, Ager

og Eng... 10Td.3Sk.»Fk.»Alb.

2. Giedskous Hoved... 4 — 2 — 1 — » —

3. Vejlevang... 2 — 2 — 3 — 2 —

4. Lungen... » — 1 — 2 — » —

5. Feeden... » — 4 — 1 — 1 —

17Td.4Sk.1Fk.1Alb.

Ditto, som er Bordtforpagtet:

1. Tyre Jorden... 1Td.2Sk.3Fk.1Alb.

2. Kirkens Jorder paa

Kierbye, Drigstrup og

Lille Wiibye Marker.. 4 — 1 — 2 — » —

5 — 4 — 1 — 1 —

Privat Ejendoms Hartkorn:

1. Enghaugerne... 3Td.3Sk.3Fk.

2. paa over Kierbye Marker.. 1 — 5 — » —

5 — » — 3 — » —

Contribuabelt Hartkorn:

Kirkens Jorder paa Kiølstrup Mark... » — 2 — 3 — 2 —

Ialt... 28Td.4Sk.1Fk.1Alb.

Af de 28 Td. 1 Skp. 1 Fk. 2 Alb., som er indhegnet til Byen eller beliggende paa Kierbye, Drigstrup og Lille Wiibye Marker og dyrkes og drives her til Byen, svares ingen skatter, men alleene tiender, der deeles i toe Parter til Kirken og Præsten, men af de 2 Skp. 3 Fk. 2 Alb. paa Kjølstруп mark, som er leiet til Præsten ibd^m, betales Matricul skatt. Desuden er her trende Veier Møller til Byen, som ingen tillæg haver af Jord, men er Ansadt i Matriculen for 4 tdr. Mølle skyld, hvoraf de betaler Matricul skatt, endskiøndt de ligger paa frie Kjøbstæd Grund.

- b. Der er ingen skov eller fersk Vands fiskerie her til Byen, og Strand fiskeriet er af megen liden betydning; imidlertid holdes her dog 4re Bund Garn til Sild og Hornfisk fangst om foraaet og 6 Bæltz Baade med Garn til Silde fangst i Bæltet om Efteraaet, men det indbringer icke saa meget, at Ejerne kand leve deraf. Makrel, Villing og Reje fangsten, hvoraf der haftes Overflødighed i forige tiider, er nu næsten forgaaet, og de bekjendte Kierteminde Raadmænd¹⁾ er aftagen saameget i deres størrelse og fedme, at de knap fortiene at heede Raadstue-tiennere.

4. Angaaende Byens Byrder:

a og b. Byens skatter lignes efter de derom ergangne Anordninger saaledes:

1. Brand skatten til Hielp for afbrændte stæder lignes efter den Summa, enhver Huus og Gaard er forsickret for i Brand Cassen, og er Aarlig 38 rdr 12 sk.
2. Brandskatten til Byens Brand Reedskabers, Bryndes og Kilders Vedligeholdelse samt Vægterens og Brand-Inspecteurens Løn lignes paa Grund Taxten og er Aarlig 47 rdr 4 $\frac{1}{2}$ 10 sk.
3. Indqvarterings Hielp skatten lignes det halve paa Grund og det halve paa Næringen, aarlig med 172 rdr.
4. Til Byefogedens Løn var Allernaadigst henlagt en af Byens smaa Marker, Giedskous Hoved kaldet, som min formand med Kongelig Confirmation har overladt til Borgerskabet for 100 rdr Aarlig, u-agtet den i disse Aaringer indbringer 10 gange saameget, men han hafde og Byens

¹⁾ En Art Flyndere.

- Tyre Jord frie uden afgift og en af Byens Enghauger, Lungen kaldet, for 5 rdr Aarlig, og af begge disse deele betaler jeg til Byen over 84 rdr Aarlig; de ovenmelte 100 rdr lignes paa de Borgere, der har bemelte Jord i Brug efter enhvers Lod.
5. Til Odense Tugthus betales Aarlig 8 rdr, som af Taxeer Borgerne lignes paa Indvaanerne efter enhvers omstændigheder.
6. Som Byskriver har jeg i Aarlig Løn 10 rdr.
 Og til skriver Materialier . . . . . 4 —
 Men disse 14 rdr, som udbetales af Kiæmner Cassen, er icke nær tilstrækkelig til skriver Materialier.
7. Desuden udbetales af Byens Cassa aarlig:
 Til Søe en Roullerings Chefen S. T. Hr. Kammerherre
 Bülovs Husleje . . . . . 10 Rd. 3 $\frac{1}{2}$
 Doctor Eichels Sallario som Land Physicus
 af Byen . . . . . 8 —
 Organistens Løn . . . . . 20 —
 Raadstue tiennerens Løn . . . . . 14 —
 Sluttermændens Løn . . . . . 4 —
 Mark Hyrdens Løn . . . . . 16 —
8. Byen har tvende Sprøyter og dertil hørende Brand-Reedskaber af Kar, spande, stiger, Øxer, Brandhager med viidere, som holdes i goed og forsvarlig stand af den under Nr. 2 i denne Post benævnte Brandskatt. Af denne Post lønnes og en Vægter efter Brand-Ordningen og vedligeholdes fiire Brønde med Pomper paa Byens Gader og tvende Kilder uden for Byen.
9. Den lange Broe for Byen vedligeholdes af de dertil efter Kongelig Resolution henlagde 60 tdr Byg af Bierge Herred, Hindsholm og Aunslef fierding.
10. Til Søe Bröckens Vedligeholdelse betales $\frac{1}{2}$ β af hver tønne styrte Gods og 1 β af hver Sk $\ddot{u}$ Vægt samt 1 β af hver tønne . . . . . Gods; desuden er bevilget til Giældens Afbetaling for den nye Brycke¹⁾ for hver Reise 8 β af hver Commerce Læst de inden byes og 16 β af de udenbyes hiemehørende fahrtøyers Drægtighed.

¹⁾ Ved kgl. Reskript af 23. Aug. 1765 tillodes det — da Havnens Bolværker var saa ødelagte, at Reparation var umulig, og Fylden skred ud i Havnen —

5. Angaaende Skoelerne.

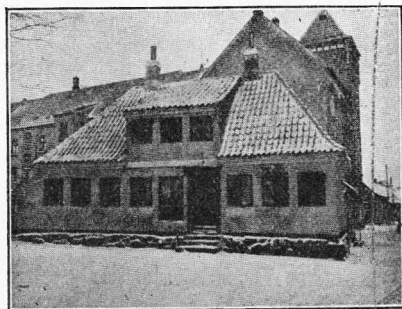
- a. Her er kun een eneste Dansk Skoele og dertil frie Bygning, som holdes Vedlige af Kirken; samme har en Lærer, som lærer Børn at læse, skrive og regne, og hand er tillige Klocker, Degn og Graver.
- b. Egentlige offentlige Stiftelser til Skoelen, Kirken eller fattige er her ingen undtagen de faae Legata, som aarlig i Kirke og fattige Regenskaberne ere anførte og findes der samlede.

Kierteminde, den 6 Julj 1789.

Bendz.

II.

Det antages i Almindelighed, at den lille uanselige Bygning i Kerteminde, der ligger nord for Kirkegaarden ved Hjørnet af Strandgaden, er Byens gamle Latinskole.

Kerteminde gamle Skole.

Af nedenstaaende Aktstykker, der findes indførte i Kertemindes Legatprotokol, autoriseret 1776 (nu i Landsarkivet i Odense), vil det imidlertid sees, at selve Latinskolens Bygning i 1741 har været saa forfalden, at det var nødvendigt at nedbryde den, men at dens Materialier fandt Anvendelse i det nye Skolehus, som ifølge Kong Christian VI's Forordning af 17. April 1739 blev opført for

at tjene til dansk Christendoms- samt Skrive- og Regneskole.

Denne Bygning er det Hus, som staar endnu. Den var Skole indtil 1804, da en ny Skolebygning opførtes paa Langegade (nuværende Nr. 37, Højskolehjemmet, oprindeligt dog kun en 1-Etages Bygning). Den gamle Skole gik da over til Fattigvæsenet, som

at optage Laan til nye Bolværker. Hertil laantes da det Glyssingske Legats Midler 500 Rdl. Croner eller 531 Rdl. Courant 24 Sk. med 1. Prioritet i »Søbryggens Revenuer« og 2. Prioritet i Jorderne Gedskov og Vejlevang. Havnen forrenter stadig denne Kapital, nu 1062 Kr. 50 Øre, til Fattigvæsenet, og den originale Obligation eksisterer endnu. Den er underskrevet af Byfoged M. Bendz — Fader til Indberetningens Forfatter — og seks eligerede Mænd, blandt hvilke ovennævnte Peter Clausen allerede da findes.

benyttede den under Navnet »Hospitalet« — se Schacks Fundatsamlinger V, Side 194 — indtil 1839, da den ny opførte Fattiggaard ved Langedages nordlige Ende toges i Brug. Siden da har den gamle Skole været i privat Eje.

(I Aktstykkerne er Retskrivningen bibeholdt som i Legatprotokollen, men Tegnsætningen ændret.)

a.

Velærværdige og Vellærde Mag. Bagge!

samt

Ædle og velviise Borgmester og Raad!

Paa Deres skrivelse af 15de passato med hosfølgende overslag over Skolehuusets indrettelse i Kiertemind meldes til giensvar: Vii approbere Deres forslag, at det gamle huus nedtages og af nye opbygges af eet loft høyt med een Qvist oven paa efter overslaget, som herved Remiteres, og at dertil anvendes den af Sl. Johan Glyssing¹⁾ til den Latinske Skoles vedligeholdelse legerede Capital 100 Rdl., og at Arbeydet med alle sine omkostninger opbydes til offentlig Auction, for hvem sig samme for mindste Bud vil paatage, og at den gamle Bygning tages til Hielp til den nye, og tvivle vi icke paa, De jo i alle Maader besørger, at baade omkostningerne skeer paa det menagerligste, og Arbeydet gøres forsvarlig, og naar skolehuuset saaledes er sat i stand, bør det siden af Kirken vedligeholdes. Vi forbliver

Brahesborg og Odense

den 3 May 1741

Deres tjenstvillige

Rantzau.²⁾ Ramus.³⁾

til Sognepræsten og Magistraten i Kiertemind.

b.

Titul til Stiftamtmanden og Biskoppen!

I Underdanigste følge af vores Høybydende høye Øvrigheds Naadige Ordre, dateret den 3^{die} hujus, har skolehuusets opbygelse her i Kiertemind efter [udgivne?] Placaters opslagelse paa behørigte stæder ved auction været til opbud d. 18 hujus, da det ringeste Bud blev 160 Rd., hvilket Bud Consumptions forvalteren

¹⁾ Borgmester i Kiertemind, f. 1639, død 1696.

²⁾ Grev Christian Rantzau, f. 1683, død 1771, Stiftamtmand i Fyens Stift 1740—60.

³⁾ Christian Ramus, f. 1687 eller 1688, død 1762, Fyens Stifts Biskop 1732—62.

her ved stædet Lars Jacob Kragh staar for, til høy Øvrigheds aprobation, Den vi herved Underdanig vil udbede os, paa det Bygningen ved Aarsens Tiid kunde foretages. Burte vi og derhos Underdanig bede om de høye Herrers Naadige ordre angaaende de 60 Rdl., som udfordres efter det giorte Bud til denne Bygning over de 100 Rdl., her er af Sl. Johan Glysings Legato, om de 60 Rdl. maatte tages af Kierteminde Kirkers Indkomster, Da vi Underdanig beder og formöder, siden her ellers ingen Middel vides til at udfinde de Penge, og denne Bygning saa høyt behøves til at faae den Allernaadigst anbefalede Christendoms Skoele her ved stæden indrettet, her er og frygt for, at det gamle Huus, som der tilforn har været holdt Latine Skoele udj, hvilket til denne Bygning skal anvendes, maatte, om det icke med forderligste bliver nedtagen, aldeles nedfalde, denne Bygning vilde formedelst Tømmerets og Steenenes Beskadigelse komme til langt større Udgift. Herpaa ervartes i dybeste ydmyghed vores høybydende høy^ø Øvrigheds Naadige Resolution og Ordre — af Deres høy Grevelige Excellence og Deres høy Ædle Høy Ærværdigheds vores Naadigste og Høy-Gundstige Herrers Underdanige og Allerydmygeste Tienner og forbedere.

Kierteminde d. 20 May 1741. *Oluf Bagge.*¹⁾ *Schötz.*²⁾ *Høyer.*³⁾

c.

Resolution.

Da Skoele Huuset maae nødvendig settes i tilbørlig stand, og Bekostningen kand icke end og ved offentlig auction ud bringes ringere end de ommelte Et Hundrede og Tredsindstyve Rigsdaler, faaer dertil anvendes, foruden de 100 Rdl. af Glyssing Legato, saa meget af Kirkens Indkomster, som kand udgiøre det manglende, og ville vi ellers formode, at Sogne Præsten og Magistraten som Kirkens Inspecteurer seer paa Kirkens Beste og nøye i agt tager, at Skoele Huusets Bygning bliver sat i tilbørlig og for-svarlig stand.

Brahesborg et Odense
d. 31 Maji 1741.

C. Rantzau.   *Ramus.*

¹⁾ Sognepræst i Kerteminde 1731—1746, var født 1675, tog Magistergraden 1704.

²⁾ Peder Chr. Schiøtz, først Raadmand, senere Borgmester, endelig Byfoged i Kerteminde, f. ca. 1680, død 1747.

³⁾ Raadmand, død som Byfoged i Kerteminde 1747.